

گزارش تحلیلی پاکستان

آینه اکوسیستم ما

تجربہ شاپرک آبی؛ اینوٹکس ۲۰۲۴

نویسنده : ہادی اربابی

تیم ارائه دهنده پنل : ہادی اربابی بہار، حامد نیاوند، نازیلا عرب یارمحمدی

All rights reserved, including the right to reproduce this article or portions thereof in any form whatsoever. For information, address the publisher.

All rights reserved & Copyrighted by SHAPARAK.blue

آئینه اکوسیستم نوآوری ایران در خاورمیانه

تجربه شاپرک آبی؛ اینوتکس ۲۰۲۴؛ اردیبهشت ۱۴۰۳

متوسط جهانی داشته است. نیروهای قدرتمندی این پتانسیل رشد و نقطه عطف را ایجاد کرده اند، این منطقه بیش از ۶۰۰ میلیون جمعیت جوان و باسواد دیجیتال دارد که در مناطق شهری رو به رشد، آغوش خود را بعنوان مصرف کنندگان و افراد خلاق و نوآور بر روی تکنولوژی گشوده اند.

تصویر اکوسیستم نوآوری ایران در آئینه پاکستان با قاب خاورمیانه خاورمیانه، شمال آفریقا و پاکستان (+ MENA Pakistan or MENAP) بصورت تاریخی اکوسیستم استارت آپی نسبتا کوچک و نابالغی داشته است. اما در سالهای اخیر این اکوسیستم سرعت رشد بسیار بیشتری از

عناوین مقاله

- اکوسیستم نوآوری در خاورمیانه، کوچک اما در حال جهش
- دسته بندی کشورهای خاورمیانه از نظر پتانسیل های جذب منابع مالی - فرصت های بازار اکوسیستم استارت آپی
- چرا ایران در قدرت و میزان رشد اکوسیستم از پاکستان و مصر ضعیف تر است؟
- شرایط عمومی و زیرساخت های اقتصادی
- شرایط سرمایه های انسانی سه کشور ایران، پاکستان و مصر
- شرایط دسترسی به سرمایه خارجی و اتصال به اقتصاد جهانی سه کشور ایران، پاکستان و مصر

همزمان حکومت ها فرصت های مدرنیزاسیون و متنوع سازی اقتصادهایشان را با بهره گیری از مزایای اکوسیستم استارت آپی و از طریق تدوین استراتژی های ملی و راهگشایی های رگولاتوری، تست و ارزیابی می کنند. در حالیکه برخی چالش ها و موانع در برابر این رشد همچنان وجود دارد.

این مقاله سعی دارد که تصویر و درک بهتری از این پتانسیل ها و چالش ها را در بازار اکوسیستم استارت آپی MENAP را بصورت مقایسه ای با اکوسیستم استارت آپی کشورمان ایران، ارائه دهد. بدین منظور، از وضعیت و شرایط اکوسیستم استارت آپی پاکستان (و در کنار آن مصر) بعنوان آئینه ای استفاده شده است تا در آن بتوانیم شرایط اکوسیستم استارت آپی خودمان را با نمونه هایی شبیه به ما در خاورمیانه مقایسه کنیم و از آنجا به این موضوع پردازیم که فاصله مان با آنها چقدر است و ریشه این فاصله در چیست؟

بدیهی است در انتخاب این آئینه، دیگر نگاهمان به ترکیه، امارات عربی متحده و عربستان سعودی که با فاصله قابل توجهی از ما پیشی گرفته اند، نیست و قبول کرده ایم که با لایه دوم کشورهای خاورمیانه از نظر اکوسیستم استارت آپی باید خود را قیاس کنیم، که متأسفانه فاصله ما با آنها نیز در حال افزایش است.

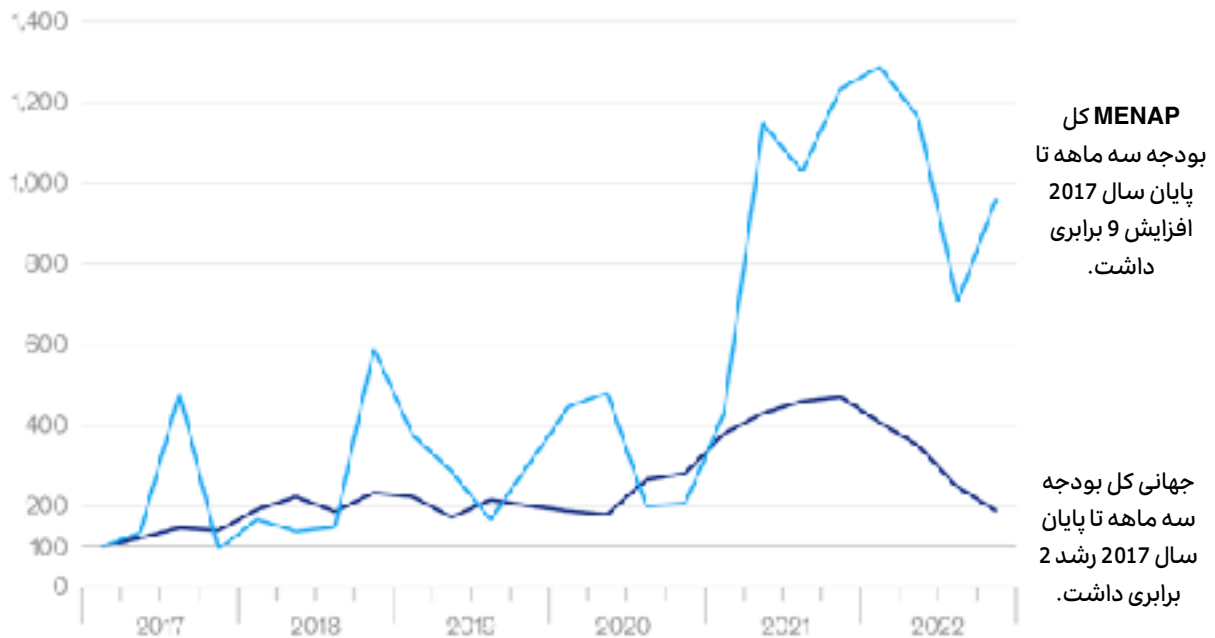

اکوسیستم نوآوری در خاورمیانه، کوچک اما در حال جهش

اکوسیستم ها در سالهای اخیر شده است. این بلوغ و رشد در جدول (۱) کاملاً ملموس و قابل مشاهده است. اگر در جدول (۱)، ترکیه را که با رنگ مجزایی نشان داده شده است، بعلاوه اینکه جزئی از اقتصاد اروپا است و اکوسیستم استارت آپی آن نیز در اروپا دیده می شود، حذف کنیم و پاکستان را بعلاوه شباهت شرایط اقتصادی و سیاسی آن و بعنوان یک آئینه اکوسیستم ایران در خاورمیانه اضافه کنیم، جدول پایه ی مناسبی جهت تحلیل روند رشد اکوسیستم خاورمیانه و مقایسه آن با وضعیت اکوسیستم ایران خواهیم داشت.

خاورمیانه نیز از رکود جهانی در جذب سرمایه در استارت آپ ها، مستثنا نبوده است، اما همچنان رالی رشد جذب سرمایه در استارت آپ های آن نسبت به سال ۲۰۱۷ قابل توجه است. طبق نمودار (۱) در حالیکه در پایان سال ۲۰۲۲ میلادی، رشد فصلی سرمایه گذاری در اکوسیستم خاورمیانه نسبت به سال ۲۰۱۷ حدود ۹ برابر شده است، نرخ جهانی آن حدود ۲ برابر است. به عبارت دیگر نرخ رشد جذب سرمایه خاورمیانه حدوداً ۴.۵ برابر متوسط رشد جهانی این نرخ است. این رشد در جذب سرمایه در اکوسیستم کشورهای خاورمیانه باعث بلوغ و رشد این

خاورمیانه، آفریقای شمالی و پاکستان MENAP و حجم سرمایه گذاری ریسکی جهانی (شاخص فصلی ۱۰۰=فصل اول ۲۰۱۷)

Source: MAGNITT, FixtBook

McKinsey & Company

نمودار (۱): مقایسه رشد جذب سرمایه اکوسیستم های خاورمیانه نسبت به متوسط جهانی در دوره ۲۰۱۷ - ۲۰۲۲

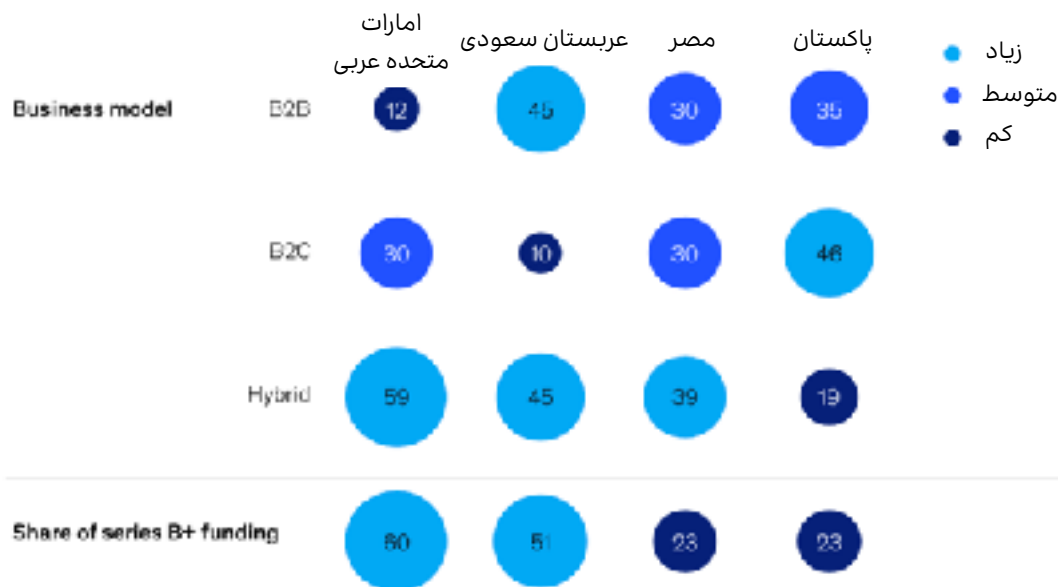
بررسی کلی اکوسیستم ها (B\$)	تعداد یونیکورن ها	تعداد قراردادها 2020-2022	سرمایه گذاری در اکوسیستم 2020-2022 (B\$)	رتبه بندی پیشرفت جهانی 2020-2022	اکوسیستم جهانی رتبه 2022	اکوسیستم کشور
35	4	601	5.1	15	28	امارات متحده عربی
39	6	633	1.93	4	45	ترکیه
12	2	220	1.51	22	66	عربستان سعودی
7	2	407	1.46	14	67	مصر
3.2	0	182	0.83	6	76	پاکستان
~3	~2	75	0.2	3	109	ایران
< 2	0	18 - 82	0.1 - 0.3	-	60 - 114	بحرین، قطر، کویت و عمان
< 2	0	8 - 58	0.1 - 0.3	-	68 - 148	اردن، لبنان، عراق، سوریه و کشورهای دیگر

چنانکه جدول (۱) نشان می دهد، حاصل رشد بالای جذب سرمایه در سال های ۲۰۱۷ الی ۲۰۲۲، بهبود قابل توجه رده بندی کشورهای خاورمیانه در رده بندی اکوسیستم های کشورهای دنیا بین حداقل ۵ تا حداکثر ۲۲ رده می باشد. همچنین هشت یونیکورن خاورمیانه در دوره و نتیجه همین رشد سرمایه گذاری ها و از سال ۲۰۱۹ تا ۲۰۲۲ ایجاد می شوند.

اگر بخواهیم نگاهی دقیق تر به کیفیت بلوغ اکوسیستم های خاورمیانه بیندازیم، طبق نمودار (۲) مشاهده خواهیم کرد که آنها در مراحل مختلف بلوغ خود قرار دارند. اکوسیستم های امارات عربی متحده و سعودی به ترتیب برحسب درصد سهم از جذب سرمایه برای راندهای پیشرفته تر (سری B+) و همچنین پیچیدگی و ترکیبی بودن بیزنس مدل های اکوسیستم خود، در شرایط بالغ تری نسبت به دو

اکوسیستم بزرگ بعدی خاورمیانه (مصر و پاکستان) هستند. پس از آنها به ترتیب مصر و پاکستان با فاصله کمی از همدیگر قرار دارند. چنانکه انتظار می‌رود میزان بلوغ اکوسیستم‌ها متناسب با میزان جذب سرمایه آنها و اکوسیستم‌هایی که سرمایه بیشتری جذب کرده‌اند، نرخ بلوغ بیشتری از خود نشان داده و در نتیجه ارزش گذاری بیشتری هم شده‌اند.

تمرکز سرمایه گذاری خطرپذیر در خاورمیانه، آفریقای شمالی و پاکستان (2018-22%) MENAP

Source: MAGNITT; PitchBook, World Bank

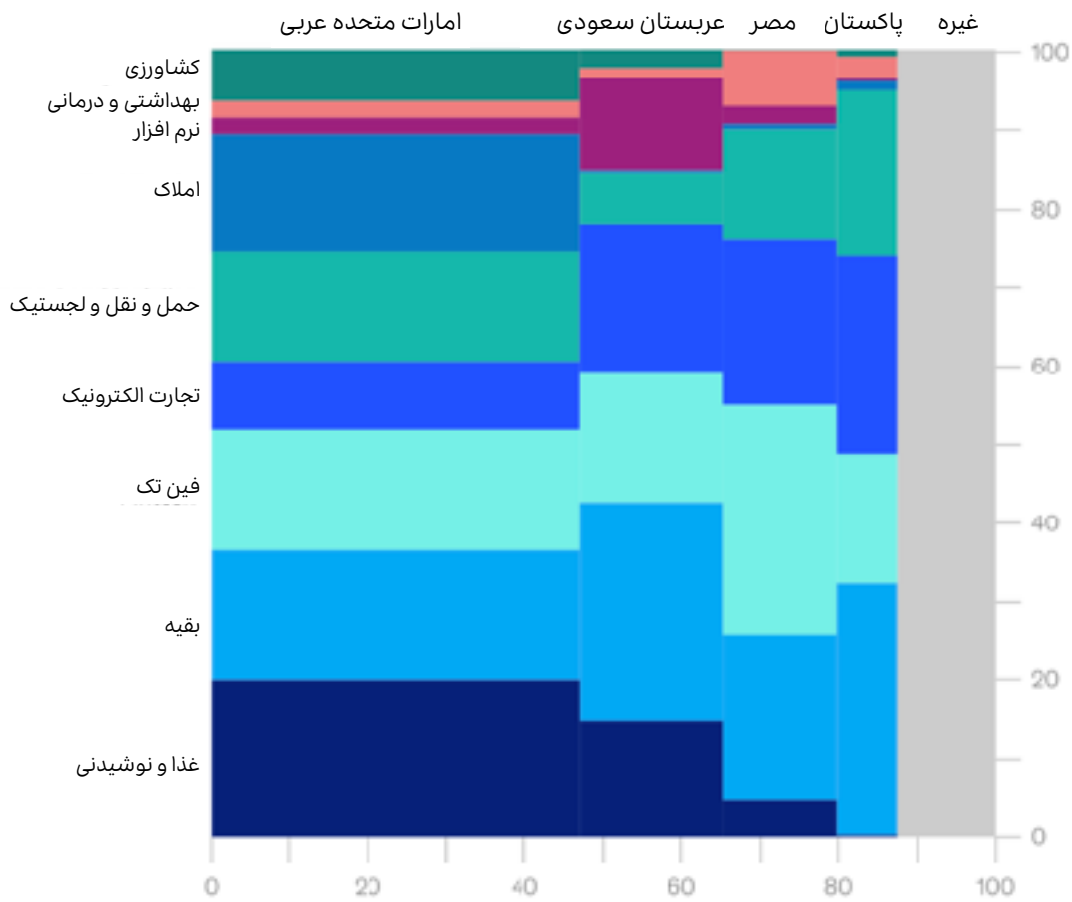
McKinsey & Company

نمودار (۲): میزان بلوغ اکوسیستم‌های بزرگ خاورمیانه برحسب راند سرمایه گذاری و بلوغ بیزنس مدل

نمودار (۳): سهم کلی موضوع بیزنس‌های چهار اکوسیستم بزرگ خاورمیانه

موضوع مهم بعدی، میزان تنوع در موضوع فعالیت‌های استارت آپ‌های اکوسیستم کشورهای فوق است. چنانکه نمودار (۳) در صفحه شکل مقابل و نمودار ریز شماره (۴) در صفحه بعد نشان می‌دهد. این موضوعات محدود به چهار بیزنس حمل و نقل و لجستیک / فروش آنلاین / فین تک / غذا و نوشیدنی است که مجموعاً حدود ۸۰ درصد از حجم اکوسیستم این کشورها را تشکیل می‌دهند. بقیه استارت آپ‌ها سهم چندانی ندارند و در مجموع ۲۰٪ بقیه اکوسیستم این کشورها را تشکیل می‌دهند.

شامل انرژی، تبلیغات و مارکتینگ، فشن و لایف استایل، خدمات خانگی، راه حل های فناوری اطلاعات، سفر و گردشگری، فناوری آموزشی، رسانه و سرگرمی، خرده فروسی، ورزش و تناسب اندام می شود.

McKinsey & Company

نمودار (۴) : سهم ریز موضوع بیزنس های چهار اکوسیستم بزرگ خاورمیانه

دسته بندی کشورهای خاورمیانه از نظر پتانسیل های جذب منابع مالی - فرصت های بازار اکوسیستم استارت آپی

است، ۴۴٪ از آن از منابع سرمایه گذاری صندوق ها و سرمایه گذاران خطرپذیر خارجی بوده است.

اگر اکوسیستم کشورهای خاورمیانه را از نظر دسترسی آنها به منابع مالی سرمایه گذاری و فرصت های بازار از نظر میزان جمعیت باسواد دیجیتال با دسترسی به زیرساخت های دیجیتال و دسترسی به اینترنت دسته بندی کنیم، نمودار (۵) حاصل خواهد شد که طبق آن دو گروه کشورهای امارات / سعودی و مصر / پاکستان / ایران، بخش عمده و اصلی اکوسیستم خاورمیانه را تشکیل می دهند که گروه اول از هر دو نظر سرمایه / فرصت غنی است و گروه دوم فقط از نظر فرصت های بازار غنی است.

در حالیکه حدود ۲۰ کشور مختلف در خاورمیانه قرار دارند، جذب سرمایه گذاری در اکوسیستم آنها بصورت کاملاً متمرکز بر روی چهار کشور بزرگترین اکوسیستم انجام شده است، به نحوی که در دوره ۲۰۱۷-۲۰۲۰ به ترتیب امارات عربی متحده ۳۴٪، عربستان سعودی ۲۹٪، مصر ۱۷٪ / پاکستان ۱۰٪، جذب سرمایه اکوسیستم های خاورمیانه را به خود اختصاص داده اند. ۱۴ کشور باقیمانده که ایران نیز جز آنها می باشد، مجموعاً ۱۰٪ باقیمانده جذب سرمایه در اکوسیستم های خاورمیانه را به خود اختصاص داده اند. سهم کشورمان ایران ۲.۵٪ از کل جذب سرمایه اکوسیستم های خاورمیانه بوده است.

این جذب سرمایه از هر دو منبع، داخلی و خارجی کشورها بوده است و در حالیکه بطور متوسط ۵۶٪ آن از منابع داخلی کشورها انجام شده

وضعیت سرمایه

		غنی از سرمایه	بدون سرمایه
وضعیت فرصت بازاری	غنی از فرصت	<p>KSA (29%) UAE (34%)</p>	<p>Egypt (17%) Pakistan (10%) IRAN (2.5%)</p>
	بدون فرصت	<p>Bahrain Qatar Kuwait Oman</p>	<p>Jordan, Lebanon, Syria, Iraq, ...</p>

(*) Opportunity: Includes Growing population, Digital savvy population, Developing Digital Infrastructure, Broad Band & etc.

نمودار (۵): دسته بندی اکوسیستم های خاورمیانه از دو بعد غنی بودن منابع مالی - غنی بودن فرصت های بازاری

بررسی کلی اکوسیستم	منابع مالی اکوسیستم ۲۰۲۰-۲۰۲۲	رتبه بندی اکوسیستم جهانی	اکوسیستم کشور
7	1.46	67	مصر
3.2	0.83	76	پاکستان
3	0.2	109	ایران

جدول (۲) مقایسه اکوسیستم ایران، پاکستان و مصر

آنچه در این نمودار غیرمعمول و باعث ایجاد یک سؤال عمده و اساسی است، این موضوع است که چرا علیرغم اینکه ایران در جایگاهی مشابه مصر و پاکستان در اکوسیستم خاورمیانه قرار دارد، میزان جذب سرمایه و سرعت رشد اکوسیستم آن بطور قابل توجهی از مصر و پاکستان طبق جدول (۲) کمتر است؟

چرا ایران در قدرت و میزان رشد اکوسیستم از پاکستان و مصر ضعیف تر است؟

براساس نظریه مکنزی، سرعت رشد اکوسیستم‌های استارت آپ کشورها به سه پارامتر زیر بستگی دارند. این سه پارامتر، سیاست ها و زیرساختهای تسهیل کننده، دسترسی به منابع سرمایه گذاری و وضعیت و شرایط سرمایه‌های انسانی مورد نیاز اکوسیستم می باشند و جهت شناسائی علت اصلی عقب افتادگی ایران از پاکستان و مصر، به بررسی آنها در سه کشور می پردازیم.

اکوسیستم کشور	جمعیت براساس میلیون	تولید ناخالص ملی ۲۰۲۲	رشد تولید ناخالص ملی ۲۰۲۰-۲۰۲۲	سرانه ناخالص ملی	تورم	سرمایه گذاری مستقیم خارجی (از تولید ناخالص ملی)
مصر	111	477	4.5%	4,295	8%	1.8%
پاکستان	236	375	3.3%	1,589	14%	0.4%
ایران	88	413	3.5%	4,670	38%	0.5%

جدول (۳): پارامترهای شرایط عمومی اقتصادی کشورهای مصر، پاکستان و ایران

شرایط عمومی و زیرساخت‌های اقتصادی

چنانکه جدول (۳) نشان می‌دهد: در شرایط عمومی اقتصادی بین سه کشور ایران، پاکستان و مصر، تفاوت قابل توجهی وجود ندارد، از نظر جمعیت پاکستان شرایط بهتری دارد، رشد تولید ناخالص داخلی نزدیک بهم دیگر دارند و سرانه تولید ناخالص داخلی ایران بهتر است، در حالیکه نرخ تورم آن بالاتر است و در نهایت رقم سرمایه گذاری مصر از دو کشور دیگر بهتر است. در مجموع می‌توان گفت ایران شرایطی در مجموع کمی ضعیف تر از مصر، اما کمی بهتر از پاکستان دارد.

شرایط سرمایه‌های انسانی سه کشور ایران، پاکستان و مصر

در شرایط سرمایه‌های انسانی و طبق جدول شماره (۴) ایران شرایط قابل توجه بهتری دارد: در ایندکس سرمایه انسانی قابل توجه بالاتر است، مهاجرت سرانه کمتری دارد و نرخ بیکاری و سرانه تولید ناخالص داخلی شبیه به مصر و بهتری نسبت به پاکستان دارد.

اکوسیستم کشور	سرانه تولید ناخالص کشوری	آمار بیکاری	HCI	مهاجرت خالص
مصر	4,295	7.2%	0.5	-30,000
پاکستان	1,589	5.9%	0.4	-166,000
ایران	4,670	9%	0.6	-40,000

جدول شماره (۴): جدول شرایط سرمایه‌های انسانی ایران، پاکستان و مصر

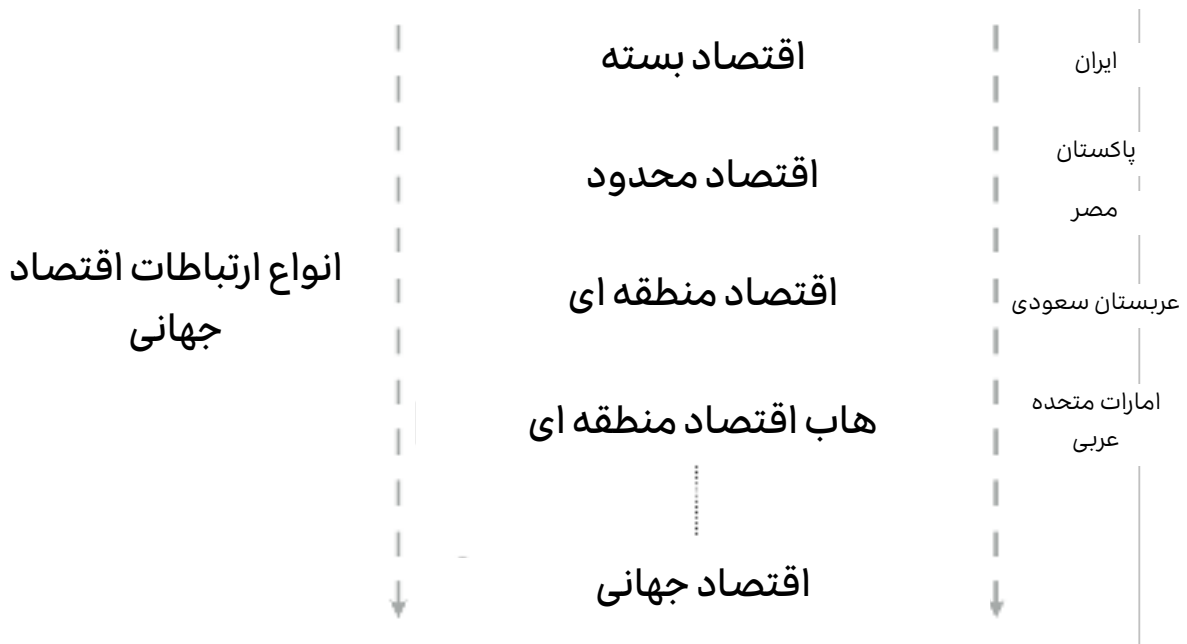
شرایط دسترسی به سرمایه خارجی و اتصال به اقتصاد جهانی سه کشور ایران، پاکستان و مصر

واکاوی می‌کند: با وجود کلیه مشابهت‌های اقتصادی و زیرساختی و سرمایه‌های انسانی، اقتصاد و اکوسیستم پاکستان یک اقتصاد بسته نیست، بلکه یک اقتصاد محدود است که ارتباطات اقتصادی/مالی خود با پاکستانی‌های سراسر دنیا و برخی کشورهای همسایه خود را حفظ کرده و اکوسیستم پاکستان نیز از این اتصال اقتصادی استفاده می‌کند.

این موضوعی است که اقتصاد و اکوسیستم ایران نیز در ایجاد آن محدودیتی ندارد و فقط بعزت یک طرز فکر و نگاه سابقه دار در فعالین اقتصادی ایران از جمله اکوسیستم استارت‌آپی، تمرکز خود را بر روی بازارهای داخلی گذاشته و تمایلی برای خروج از بازار داخلی و اتصال به بازارهای بین‌المللی که بر روی ایران باز هستند، ندارند. این تفاوت عمده پاکستان با ماست و اتصال به اقتصاد جهانی حتی در سطح شرکتهای اکوسیستم ایران می‌تواند کلید رفع این فاصله باشد.

در حالیکه بطور متوسط حدود ۴۴٪ از سرمایه جذب شده در اکوسیستم‌های خاورمیانه از محل سرمایه‌گذاری خارجی تامین شده است، در یک پارامتر اساسی بین سه ایران، پاکستان و مصر تفاوت اساسی وجود دارد و حتی در این پارامتر بین پاکستان/مصر و دو کشور امارات/سعودی بعنوان گروه اکوسیستم‌های پیشرو خاورمیانه تفاوت معناداری وجود دارد: درجه اتصال به اقتصاد جهانی.

طبق جدول شماره (۵) در حالیکه اقتصاد ایران بصورت یک اقتصاد بسته به اقتصاد جهانی متصل است، پاکستان و مصر بصورت یک اقتصاد محدود و عربستان سعودی بعنوان یک اقتصاد منطقه‌ای (شبهه ترکیه) به اقتصاد جهانی متصل می‌باشند و در نهایت امارات عربی متحده بعنوان یک هاب اقتصادی محلی عمل می‌کند. این درجه و نوع اتصال به اقتصاد جهانی، تفاوت پاکستان و اکوسیستم‌اش با ایران و اکوسیستم آن را بطور کامل تحلیل و

جدول شماره (۵): جدول درجه و نوع اتصال اکوسیستم‌های مختلف خاورمیانه به اقتصاد جهانی

- McKinsey | MENA & Pakistan Eco-Systems
- World Bank reports: Iran, Pakistan, Egypt
- Startup Blinks reports: 2022, 2023
- Pakistan Startups Eco-System reports 2022

● گزارش پنل اینوتکس ۲۰۲۴، اردیبهشت ۱۴۰۳

تیم تجربه شاپرک آبی: هادی اربابی بهار، حامد نیاوند، نازیلا عرب یارمحمدی

Tel: +98 21 229 239 66 -7
ask@shaparak.blue
www.shaparak.blue